

Відділ культури, національностей та релігій
Славутицької міської ради
Славутицька міська централізована
бібліотечна система

Кримські татари – історичні витоки

**До Дня боротьби за права
кримськотатарського народу**

Бібліографічний покажчик

Відділ культури, національностей та релігій
Славутицької міської ради
Славутицька міська централізована
бібліотечна система

Кримські татари – історичні витоки

**До Дня боротьби за права кримськотатарського
народу**

Бібліографічний покажчик

Славутич 2025

Даний покажчик підготовлений відділом довідково–бібліографічного обслуговування Загальноміського бібліотечно–інформаційного центру м. Славутича.

Видання створене до Дня боротьби за права кримськотатарського народу та відображає його історію та культуру, традиції, громадянську позицію, важку багатолітню боротьбу за збереження своєї ідентичності та національних прав.

Пропонуємо книги та статті з фонду бібліотеки, які можуть бути корисними та цікавими.

Матеріал розміщений за розділами в алфавітному порядку.

Посібник розраховано на широке коло читачів.

Укладачі:

Панова Л. І., Соловійова Л. О.

Відповідальний
за випуск:

Портная Н. В.

*Татари виживуть, я знаю,
Не переможе їх Москва,
І знов злетить з Бахчисараю
Їх вічна пісня бойова.*
Д. Павличко

День боротьби за права кримськотатарського народу – день пам'яті в Україні, що відзначається щорічно 18 травня, у річницю депортації кримськотатарського народу 1944 року. Відзначається відповідно до Указу Президента України від 16.05.2014 р. № 472/2014.

Кримські татари – корінний народ України тюркського походження, що сформувався на Кримському півострові та у степовій Україні. На долю цього народу випало чимало випробувань. Боротьба за виживання, династичні війни, міжусобиці, намагання побудувати впливову державу, майже тисячолітнє протистояння з Російською імперією, що продовжується й сьогодні. Вони пережили три окупації. Вперше – 1783 року, коли кримський ханат анексувала Російська імперія. Як наслідок – чимало кримських татар виїхали на територію Османської імперії наприкінці XVIII-початку XIX ст.

Вдруге кримські татари пережили депортацію 1944 року. За наказом радянської влади, кримських татар звинуватили у «зраді» і насильно вивезли до Середньої Азії, переважно в Узбекистан, де вигнані кримські татари отримали статус «спецпереселенців». Вони перебували на обліку і були зобов'язані реєструватися в комендатурах – органах влади в місцях спецпоселень. Кримських татар, які поверталися з фронту, також відправляли у місця вигнання. Протягом трьох днів (18–20 травня) було депортовано понад 190 000 людей. Людей вантажили в товарні вагони, без води, їжі, медикаментів. Десятки тисяч загинули в дорозі та в перші роки після депортації – від хвороб, голоду та нелюдських умов. Це була етнічна чистка – злочин радянського режиму проти кримськотатарського народу.

Кримським татарам заборонялося повертатися в рідний Крим до 1989 року. Було скасовано Кримську АРСР, знищено назви сіл та історичну спадщину. Їх виключили з офіційної історії СРСР – намагалися стерти сам факт їх існування.

Лише в кінці 1980-х почався рух за повернення. У 1991 році був створений Меджліс кримськотатарського народу – представницький орган. У незалежній Україні права кримських татар поступово визнавалися, включаючи статус корінного народу.

З 2014 року, після анексії Криму Росією, кримські татари знову зазнають переслідувань: заборона Меджлісу, арешти, зникнення активістів. 18 травня в Україні оголошено Днем боротьби за права кримськотатарського народу – днем скорботи, пам'яті та солідарності.

Цей день – не лише про минуле, а про теперішню боротьбу за свободу, ідентичність та право жити на своїй землі.

Матеріали з фонду ЗБІЩ

Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ: історія і сучасні реалії / Наталя Беліцер. – К.: Національне газетно-журнальне видавництво, 2018. – 168 с.

Бескид О. Депортація кримських татар=геноцид / О. Бескид // Урядовий кур'єр. – 2020. – 15 травня. – С. 2.

Грабовський С. Azat Qırım чи колонія Москви?: імперський геноцид і кримськотатарська революція / Сергій Грабовський, Ігор Лосєв – К.: Вид. дім «Стилос», 2017. – 120 с.

Гримич М. Умерови: історія однієї родини на тлі кримськотатарського національного руху ХХ-ХХІ ст. / Марина Гримич. – К.: Нора-Друк, 2023. – 432 с.

День боротьби за права кримськотатарського народу та День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу // Голос України. – 2025. – 17 травня. – С. 8.

День кримськотатарського прапора // Голос України. – 2025. – 26 червня. – С. 8.

Джемілев М. Від Узбекистану до України: хроніки боротьби за права людини / Мустафа Джемілев / упорядник Данило Антонюк. – К.: Дух і Літера, 2021. – 112 с.

Кримськотатарський національний рух за повернення на історичну батьківщину (1950-ті-1980-ті рр. // Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940-2015): Збірник

документів та матеріалів. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2016. – С. 761-910.

Кульчицький С. Дискусії щодо статусу кримських татар у незалежній Україні / Станіслав Кульчицький, Лариса Якубова // Кримський вузол. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2019. – С. 336-350.

Кульчицький С. Довгий шлях на Батьківщину: доля депортованого народу в СРСР (депортація кримських татар) / Станіслав Кульчицький, Лариса Якубова // Кримський вузол. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2019. – С. 263-300.

Культура та література кримськотатарського народу

Бакуменко О. Фундатор українського сходознавства: До 150-річчя від дня народження Агатангела Кримського / О. Бакуменко // Літературна Україна. – 2021. – 27 лютого. – С. 7.

Басиров Валерій // Сонця й моря на межі: Проза та поезія письменників Криму. – Сімферополь: Таврія, 2004. – С. 133.

Бохан О. І. Перлина кримськотатарської культури: до 20-річчя заснування Республіканської кримськотатарської бібліотеки (РКБ) імені І. Гаспринського (1990) / О. І. Бохан // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2010. – № 3. – С. 122–130.

Гаспринський Ісмаїл: (1851–1914) просвітитель, громадський діяч, письменник // Сто найвідоміших українців. – Київ, 2005. – С. 309–314.

Гойденко О. «Я вже вічно буду українцем»: Агатангел Кримський / Ольга Гойденко // Порадниця. – 2025. – 9 січня. – С. 1,4.

Губарев В. К. Кримський Агатангел Юхимович / В. К. Губарев // Історія України: Універсальний ілюстрований довідник. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – С. 266.

Ільєнко І. Хвотальна евакуація: Поєдинок академіка Агатангела Кримського / Іван Ільєнко // У жорнах репресій: Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ-НКВС) / передм. М. Жулинського. – К.: Веселка, 1995. – С. 316-339.

Казки кримських татар: для дітей серед. шк. віку / упоряд. Леонід Шурко, Лариса Гуманенко. – К.: Грані-Т, 2009. – 104 с. – (Казки народів світу).

Куршутов Н. Бібліотечне обслуговування кримськотатарського населення Автономної Республіки Крим у місцях його компактного проживання / Н. Куршутов // Бібліотечна планета. – 2006. – № 1. – С. 14–16.

Орєнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього // Жінка. – 2025. – № 5. – С. 24-25.

Сорока М. Кримський Агатангел / М. Сорока // З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій / авт. кол.: Л. Бойко та ін. – Вип. 1 / упоряд. О. Мусієнко. – К.: Рад. письменник, 1991. – С. 278-282.

Твори кримськотатарських письменників

Басиров В. Тоді, в п'ятдесятих...: Автобіографічна повість / Валерій Басиров; пер. з рос. Данила Кононенка // Сонця й моря на межі. Проза та поезія письменників Криму. – Сімферополь: Таврія, 2004. – С. 134-150.

Кримський А. Поезії / Агатангел Кримський // Яр Славутич. Розстріляна муза: Мартиролог. Нариси про поетів / вступ. ст. К. П. Волинського. – К.: Либідь, 1992. – С. 65-67.

Кримський А. Поезії. Андрій Лаговський: Розділ з першої частини роману / Агатангел Кримський // Українське слово: Хрестоматія укр. літератури та літ. критики ХХ ст. – В 4-х кн. – Кн. 1. – К.: Аконіт, 2001. – С. 716-726.

Молитва ластівок: Антологія кримськотатарської прози XIV–XX ст. в 2-х кн. Кн. 2 / упоряд. М. М. Мірошніченко, Ю. У. Кандим. – К.: Етнос, 2006. – 896 с.

Умеров Н. Долина Ахангаров: роман / Нузет Умеров. – Ташкент: Изд-во литературы и искусства, 1984. – 256 с.

Розробки уроків та сценарії

Геращенко Г. «Борись в ім'я честі»: Урок за повістю Таїра Халілова «До останнього подиху» / Г. Геращенко // Зарубіжна література в школах України. – 2021. – № 5. – С. 28-29.

Зайцева О. Трагічна доля кримськотатарського народу: Урок за твором Таїра Халілова «До останнього подиху» / О. Зайцева // Зарубіжна література в школах України. – 2021. – № 4. – С. 16-17.

Рудишина О. С. Я поклявся!: Сценарій театральної постановки, заснований на реальній історії з життя кримськотатарської родини / О. С. Рудишина // Зарубіжна літ-ра в школі. – 2020. – № 9-10. – С. 70-71.

Інтернет-ресурси

Кримські татари [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8>. – Назва з екрану. – Дата останньої правки 25.03.2025. – (Дата звернення 09.05.2025).

Депортація кримських татар [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Електр. дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80. – Назва з екрану. – Дата останньої правки 09.02.2025. – (Дата звернення 09.05.2025).

Кримські татари – історичні витoki [Електронний ресурс] // Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Валентина Отамановського. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://library.vn.ua/downloads/Krimski-tatari-istorichni-vitoki.pdf>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

18 травня – День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу [Електронний ресурс] // Кримська платформа. Представництво Президента України в АРК. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://oblosvita.mk.gov.ua/store/files/file/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%203218.pdf>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Історія кримських татар у датах [Електронний ресурс] // Bilgi. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://www.bilgi.in.ua/useful-materials/istoriia-krymskykh-tatar-u-datakh/>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Історична довідка. Депортація кримськотатарського народу [Електронний ресурс] // Косівська районна державна адміністрація. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://kosivrd.gov.ua/news/1715942326/>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Видатний народ: хто з кримських татар навічно вписав свої імена в історію [Електронний ресурс] // Visitukraine. – Електр. дані. – Режим доступу:

<https://visitukraine.today/uk/blog/2283/outstanding-people-which-of-the-crimean-tatars-have-forever-inscribed-their-names-in-history?srsId=AfmBOopLpf4rXu91aCQDpCd12RydWQ1ovf6LCIH EJWUW NKhovErgenQ>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Крижня М. Історії визначних кримськотатарських науковців та науковиць [Електронний ресурс] / Марина Крижня // Суспільне культура. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/422127-istorii-viznacnih-krimskotatarskih-naukovciv-ta-naukovic/>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

«Свої» в Україні. Хто такі кримські татари, караїми і кримчаки? [Електронний ресурс] //– Електр. дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/svoyi-v-ukrayini-khto-taki-kryms%CA%B9ki-tatary-karayimy-i-krymchaky/31520727.html>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Громенко С. Кримські татари й українці: завжди поряд // 10 запитань історіку [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Youtube. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=i2oDvGiTueq>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Реальна історія депортацій кримських татар [Електронний ресурс] / Реальна історія // Youtube. – Електр. дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=mqX27VVE7II>. – Назва з екрану. – (Дата звернення 09.05.2025).

Зміст

Вступне слово.....	3
Матеріали з фонду ЗБЦ.....	5
Культура та література кримськотатарського народу.....	6
Твори кримськотатарських письменників.....	8
Розробки уроків та сценарії.....	9
Інтернет-ресурси.....	9